

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ
ОСОБИСТІТЬ – КУЛЬТУРА – МОРАЛЬ
У КОНТЕКСТІ ВІДНОШЕННЯ «ЛЮДИНА-СВІТ»

Григорій Сисоєнко

Академія адвокатури України, м. Київ

Наталія Буруковська

Академія адвокатури України, м. Київ

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ТА
ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СУСПІЛЬСТВА:
ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

На початку третього тисячоліття стає вочевидь, що людство розвивається шляхом взаємодії, взаємопроникнення та взаємозалежності культур різних країн і народів. Цей процес охоплює різноманітні сфери суспільного життя і набуває всесвітнього характеру. На сьогодні неможливо віднайти етнічні спільноти, які б не випробували на собі вплив як з боку культур інших народів, так і з боку навколишнього середовища, що існує як в окремих регіонах, так і в світі в цілому. Такий вплив віднайшов відображення в бурхливому зростанні культурних обмінів і прямих контактів між державними інститутами, соціальними групами, громадськими рухами та окремими індивідами.

У ХХІ столітті соціальні, політичні та економічні потрясіння світового масштабу призвели до великої міграції народів, їх переселенню, розсіянню, зіткненню й змішанню. З розвитком історії змінювалися та ускладнювалися міжнародні відносини, з політичних мап світу зникали одні, а народжувалися інші держави, чим особливо відзначилося ХХ століття (наприклад, створення та визнання світом держави Ізраїль на Близькому Сході, розпад СРСР і поява нових незалежних держав, об'єднання ряду європейських країн в складне глобалізоване утворення – Євросоюз). Досить складною, на наш погляд, є проблема визначення місця особистості та її відповідальності з точки зору історичних процесів суспільного життя та його соціального смислу, особливо в умовах сучасного суспільства, що глобалізується.

У той самий час у глобалізованому світі відбуваються зміни традиційного уявлення про завдання та функції держави, політики, права, людини і, нарешті, моралі. Притаманні сучасному світові проблеми етики та моралі, права і справедливості різко відмежовані від сфери реального,

матеріального буття. Такі етичні категорії, як добро, любов, чесність, милосердя, шляхетність, прощення вважаються анахронізмами. Як тільки постає моральне питання, відразу стає зрозумілим, що мораль, відмінна від повсякденної рутини світу, вона незрівнянно серйозніша та пов'язана з особливими зобов'язаннями, які не мають нічого спільного з сучасними тенденціями в сфері міжнародних відносин, міжнародного права та зовнішньополітичним курсом більшості країн світу як Західного, так і Східного. Досить близькими, в цьому аспекті, є й правові норми: намагання експортувати окремі правові норми одних країн в життя інших призводить до масових протестів і національних конфліктів, що й було яскраво репрезентовано низкою громадських виступів у різних країнах світу.

Однією з найхарактерніших ознак сучасного світового політичного процесу є спекулятивне намагання більшості політиків і можновладців підпорядкувати собі етичні цінності, етико-моральні засади, окремі норми права, а інколи навіть і галузі права для того, щоб використати їх для виправдання своїх дій. Як наслідок, політична інтерпретація етичних і правових норм спричинила до виникнення свого роду міжцивілізаційного етико-гуманітарного конфлікту. Ряд таких конфліктів прокотилось по мапі світу наприкінці минулого й початку ХХІ століття. Ці конфлікти, за висловом Самюеля Хантінгтона, є частиною так званого «зіткнення цивілізацій».

Мислитель стверджує, що «у цьому новому світі найбільш поширені, важливі та небезпечні конфлікти відбуватимуться не між суспільними класами, багатими та бідними, чи іншими, економічно детермінованими групами, а між народами, що належать до різних культурних спільнот», а, отже, «фундаментальне джерело конфліктів у майбутньому не буде переважно ні ідеологічним, ні економічним. Основна розмежувальна лінія між людьми й домінуюче джерело конфліктів матимуть культурний характер» [2, 22-23]. Слід зазначити, що термін «культура» в даному випадку є синонімом слова «цивілізація» – за Хантінгтоном це насамперед культурна цілісність і спільність.

Саме міжцивілізаційні суперечності постають як остання фаза суперечностей сучасного світу, що зумовлені відмінностями культур й нерозривно пов'язаних з ними способами і стилями життя людей.

Хантінгтон визначає цивілізації як соціокультурні спільноти самого вищого рангу і як самий широкий рівень культурної ідентичності людей. Для кожної цивілізації характерно наявність певних об'єктивних ознак: спільність історії, релігії, мови, звичаїв, права, особливостей функціонування

соціальних інститутів, а також суб'єктивної самоідентифікації людини. Як пояснює автор, ці відмінності є не просто реальними, але й засадничими, оскільки «люди, які належать до різних цивілізацій (а цивілізації не схожі за своєю історією, мовою, культурою й, головне, за традиціями і релігіями), мають різні уявлення про взаємовідносини Бога та людини, індивіда та групи, громадянина і держави, батьків і дітей, чоловіка і дружини. Неоднакові й їхні уявлення про права й обов'язки людей, про свободу та владу, рівність і нерівність [2, 24.]. Усі ці відмінності не обов'язково призводять до конфліктів і насильства, але якщо це відбувається, вони відзначаються бурхливим, некерованим характером та існують впродовж тривалого часу, що необхідно та важливо враховувати у разі виникнення таких конфліктів як на міждержавному рівні, так й на рівні спілкування між державою і громадянином.

У етико-світоглядній концепції європейського зразка людина сприймається як самодостатня одиниця. Людина є носієм невід'ємних природних прав, що часом переважають у своїй значимості самого носія цих прав. Право, замішане на моралі, завжди рухалось в напрямку раціоналізації процесів суспільного буття, допоки не відмежувалось від сфери етичного виробивши свої власні регулятиви. Поряд з тим, європейське право дотепер зберегло в собі первісну матрицю моралі. Іммануїл Кант, інтерпретуючи сутність категоричного імперативу, зазначав, що людина має «діяти відповідно до такої максими, яка в той же час сама може стати всезагальним законом». Філософ акцентує увагу саме на тому моменті, що людина не тільки є підпорядкованою моралі, а, водночас, вважає, що право є нічим іншим, як результатом витвору раціональності людини і, таким чином, залежить від неї.

Західна людина постійно раціоналізує власне буття, відмежовуючи себе тим самим від універсальних законів моралі. Етичне сприйняття світу поволі атрофується та втрачає свою актуальність під тиском надто раціоналізованих сфер суспільного життя, що вимагають залучення «раціо-» до будь-якого з видів діяльності. Доцільність, а не моральність, стає основним критерієм у людських взаєминах в ХХІ столітті. «Не людина є мірою всіх існуючих речей», як вважав софіст Протагор, а речі стали виміром людини, точніше, користі, яку вона може принести суспільству.

Незважаючи на все вищезазначене, суспільство в глобалізованому світі стає все більш людиноцентристським. Індивідуальний розвиток людини, особистості за таких умов стає, з одного боку, основним показником

прогресу, а з іншого – головною передумовою подальшого розвитку суспільства.

1. Самюель Хантингтон. *Столкновение цивилизаций.* – Пер. с англ. Г. Велимеева, Ю. Новикова. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – С. 22-23.
2. Там само. – С. 24.

Неоніла Петришин

Житомирський Державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир

ПРОБЛЕМА ОСОБИСТОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ ЗА НАСЛІДКИ СВОЄЇ ДІЯЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ

Потреба у матеріальних благах, у духовному розвитку – спонукають людину до активної діяльності, у процесі якої вона перетворює та пристосовує предмети природи для задоволення своїх потреб. Людська діяльність відрізняється від тваринно-інстинктивної діяльності своєю цілеспрямованістю на перетворення природи для своїх потреб. При цьому діяльність людини не обмежується лише функцією створення предметного світу, для свого існування, а переслідує певні цілі, що також є виробництвом людини як особистості і соціальної істоти. «Праця,-- як зауважив професор Надольний І. Ф.,-- це безперечна умова існування людей, вічна природна необхідність. Без неї неможливий обмін речей між природою і людиною» [2, с.461]. Лише завдячуючи своїй діяльності, людина може розкривати свою сутність. Саме задоволення своїх потреб спонукає людину до наступної, нової потреби, нових дій для задоволення, які поступово ускладнюються. Виробляючи нові блага і вдосконалюючи засоби виробництва, люди створюють сферу свого буття, розвиваючи і відтворюючи самих себе.

Але доволі часто людина не замислюється над наслідками своєї діяльності, які дуже часто призводять до катастроф. Впровадження у виробництво найновіших досягнень науки і техніки, поява нових технологій – призвели до змін у житті суспільства. З однієї сторони з вдосконаленням технологій і зростанням виробництва стає можливим більш повне задоволення потреб людей, але з іншої сторони – забруднюється природне середовище, погіршується стан здоров'я людей. Однозначно, що потреби суспільства і виробництва обумовлюють подальше прискорення темпів науково технічного прогресу, « але такий стан діяльності,-- говорить